

JÕU KASUTAMISE REEGLITE KEHTESTAMISEST KAITSEVÄELE JA KAITSELIIDULE AVALIKU KORRA TAGAMISEL

SILVA KIRSIMÄGI

Võtmesõnad: avalik kord, jõu kasutamine, vahetu sund, Kaitsevägi, Kaitseliit

Ülevaade. Artiklis analüüsitakse Kaitseväele ja Kaitseliidule jõu kasutamise reeglite kehtestamisega seonduvaid õiguslikke küsimusi. Kehtivas õiguses puudub ühene ja selge jõu kasutamise reeglite regulatsioon juhtudel, kui Kaitsevägi või Kaitseliit on kaasatud avaliku korra tagamisse.

ON THE ESTABLISHMENT OF RULES ON THE USE OF FORCE BY THE DEFENCE FORCES AND THE DEFENCE LEAGUE IN THE MAINTENANCE OF LAW AND ORDER.

SILVA KIRSIMÄGI

Keywords: public order, use of force, direct coercion, Defence Forces, Defence League

Overview. The article analyses the legal issues related to the introduction of rules on the use of force for the Defence Forces and the Defence League. The current law lacks a unified and clear regulation governing the rules on the use of force in cases where the Defence Forces or the Defence League are involved in the maintenance of public order.

SISSEJUHATUS

Juba Vana Testamendi aegsed heebrealased ja Homerose kreeklased raamistasid relvastatud konflikti reeglitega, mis määrasid kindlaks selle väljakuulutamise ja lõpetamise viisi (Creveld, 2006, lk 97).

Reegliteta ei saa läbi ka kaasajal. Ühest küljest piirab riigivõimu tegevust seaduslikuse põhimõtte ja teisest küljest aitavad selged regulatsioonid täitevvõimul oma ülesandeid efektiivselt täita. Euroopa Inimõiguste Kohus ja Riigikohus on ühel meelel, et õigusselgus ei pea kõigi normide puhul olema ühesugune. Selgemad ja täpsemad peavad olema normid, mis võimaldavad piirata isiku põhiõigusi (Lõhmus, 2015, lk 2).

Üks isikute õigusi intensiivselt riivavaid toiminguid on täitevvõimu vahetu sunni kasutamine korrakaitseõiguses.

Vahetu sund on üldjuhul (kuigi konkreetse juhtumi asjaoludest tulenevalt ei pruugi see alati nii olla) kõige raskem haldussunni vorm, sest enamasti kaasneb sellega isikupuutumatus kui ühe kõige väärtuslikuma põhiseadusliku hüve piiramine. Selle raskuse tõttu rakendatakse vahetut sundi ainult avalikku korda ähvardava ohu kõrvaldamise kohustuste sundtäitmiseks juhul, kui muude sunnivahenditega ei ole seda kohustust võimalik täita (Laaring, 2010, lk 551).

Vahetu sund, mis on üheks haldussunnivahendiks, mille kaudu riik tagab nii õiguspärase korralduste täitmise kui ka üldisemalt võttes õiguskorra, vaieldamatult nõuab õigusselget regulatsiooni. Vahetu sunni mõiste, selle kohaldamise pädevus ja lubatavus korrakaitseorganitele on reguleeritud korrakaitseseaduse 5. peatükis. Vahetu sunni kasutamise õigus on tsiviilvõimu kõrval ka relvajõududel. Kehtiva õiguse järgi võivad Kaitsevägi ja Kaitseliit täita korrakaitse ülesandeid, sealhulgas kasutada vajadusel vahetut sundi näiteks turvalisuse tagamisel eriolukorra piirkonnas (Hädaolukorra seadus, 2017, § 34 lg 1 p 2).

Vahetu sunni mõiste kõrval tunneb kehtiv õigus ka jõu kasutamise mõistet, mis on avatud kaitseväge korralduse seaduses. Kaitseväelased lähtuvad relvakonflikti õigusest tulenevatest jõu kasutamise reeglitest või korrakaitse ülesannete täitmisel vahetu sunni kohaldamise põhimõtetest. Autor on seisukohal, et jõu kasutamise reeglite kehtestamisel puudub õigusselgus. Õiguslikult on reguleerimata, millistel tingimustel on õigus kehtestada jõu kasutamise reegleid kaitseväelastele ja Kaitseliidu tegevliikmetele, kui nad on kaasatud korrakaitse ülesannete täitmisel. Kui relvajõud on kaasatud avaliku korra kaitsesse vahetu sunni kasutamise õigusega, siis peavad nad järgima korrakaitse seaduse põhimõtteid.

Artiklis keskendutakse Kaitsevägele ja Kaitseliidule jõu kasutamise reeglite kehtestamisega kaasnevale õiguslikele küsimustele siseriiklikus õiguses.

1. KAITSEVÄE JA KAITSELIIDU KORRAKAITSELISED ÜLESANDED

Riigikaitsestruktuuride kaasamine siseturvalisuse tagamisse ei ole demokraatia ja õigusriigi põhimõtteid austavate riikide praktikas midagi erakordset. Julgeolekuolu korra muutumise tõttu ei ole sisemise ja välise rahu kaitsmisel enam selget piiri. Väikeses ja piiratud võimalustega riigis räägib kaasamise kasuks ka säästliku ressursikasutuse nõue. Teiselt poolt tekitab sõjaväelisel korraldatud ja sunniõigust omavate jõudude kasutamine alati korrakaitseorganitega võrreldes suurema ohu põhiõigustele ja demokraatiale (Laaring *et al.*, 2017, lk 64). Ka Riigikohus on 21.12.1994. a otsuses nr III-4/1-11/94 toonud välja võimaliku ohu põhiõigustele, märkides, et „Eesti põhiseadusliku korra kaitse sisaldab endas ka siseriikliku julgeoleku tagamist. /.../ Kaitsejõudude tegevus siseriikliku julgeoleku kaitseks olukorras, kus ei ole rakendatud Põhiseaduse §-s 130 lubatud erakorralisi piiranguid, ohustab põhiõigusi ja -vabadusi“ (Vabariigi Presidendi taotluse tunnistada 8. novembril 1994. a vastu võetud Rahuaja riigikaitse seadus Põhiseadusega vastuolus olevaks läbivaatamine, 1994). Kehtiv õigus arvestab muutunud julgeolekuolukorda ja võimaldab rakendada relvajõude erinevate riigisiseste kriiside lahendamist.

Relvajõudude ülesanded ei ole seotud kaugeltki enam üksnes riigi territoriaalse kaitse ja välise rahu tagamisega, vaid võivad sisaldada ka õigusi ja pädevusi sisemise rahu kaitsmisel. Relvajõudude kaasamine avaliku korra tagamisse on seaduse tasemel reguleerimist vajav küsimus ja kehtivas õiguses on regulatsioon sisse viidud avaliku korra kaitset reguleerivatesse seadustesse (Kask *et al.*, 2020).

Kaitseväge ja Kaitseliidu pädevus on üldiselt piiratud riigikaitstes osalemisega. Kaitseväge peamised ülesanded on Kaitseväge korralduse seaduse § 3 lg 1 järgi Eesti riigi sõjaline kaitse, milleks valmistumine ning osalemine sõjalises koostöös ja kollektiivses enesekaitstes. Kaitseliit on Kaitseliidu seaduse § 2 lõike 1 järgi kaitseministeeriumi valitsemisalas tegutsev vabatahtlik, sõjaliselt korraldatud, relvi valdav ja sõjaväeliste harjutustega tegelev riigikaitseorganisatsioon. Kaitseliidu pädevus on Kaitseväge omast laiem – Kaitseliit võib Kaitseliidu seaduse § 4 lg 1 p 3 järgi osaleda Eesti elanike turvalisuse suurendamises ja tagamises. Kui Kaitseväge ja Kaitseliitu kasutatakse väljaspool riigikaitset, eelkõige tsiviilkriiside reageerimisel, tegutsevad nad väljaspool enda tavapärast pädevust. Kui muidu on riigiasutuste omavaheline koostöö ja ametiabi andmine võimalik halduskoostöö seaduse alusel, siis seda ei saa igas olukorras relvajõudude kaasamisele kohaldada. Halduskoostöö seaduse § 17 lg 1 järgi on ametiabi olukord, kus haldusorgan annab akti või sooritab toimingut oma pädevuse piires teise haldusorgani taotlusel selle haldusorgani ülesande täitmise toetamiseks. Seega saab haldusorgan ametiabi anda vaid oma pädevuse piires. Kaitseväge ja Kaitseliitu ei saa üldjuhul kaasata ametiabi korras halduskoostöö seaduse alusel, nende kasutamiseks

peab olema konkreetne seaduslik alus (Riigikogu, 2016). Kaitseväe ja Kaitseliidu kaasamist politsei ülesannete täitmisse on käsitletud ametiabina (Pilving, 2015, lk 179). Kuna relvajõudude kaasamiseks on seadustes aga ette nähtud eriregulatsioonid, siis puudub halduskoostöö seaduse 3. peatükis sätestatud ametiabi andmise üldreeglitel aga relvajõudude kaasamisel sisuliselt tähendus (Laaring *et al.*, 2017, lk 64).

Oluline on põhimõte, et kaasamine on lubatud vaid juhul, kui asjaomane asutus ei saa või ei saa õigeaegselt seda ülesannet täita ja puuduvad muud vahendid ülesande täitmiseks. Samuti on nõutav eelnev väljaõpe, mis tagab selle, et kaasatav kaitsevälalane ja Kaitseliidu tegevliige on võimeline ülesannet nõuetekohaselt täitma (Riigikogu, 2013). Autor on seisukohal, et kehtiv õigus ei taga, et kaasatud relvajõu liige korrakaitse ülesandeid nõuetekohaselt täidaks. Seaduse tasandil ei ole reguleeritud nõudeid väljaõppe sisule ja tingimustele. Kui puuduvad nõuded väljaõppe sisule, siis ei ole välistatud, et relvajõudude liikmed, kes on kaasatud korrakaitse, võivad riivata isikute põhiõigusi intensiivsemalt, kui seda teeksid korrakaitseorganid, kes sarnast ülesannet täidaksid. Politseiametnikul on võrreldes kaitsevälalase või Kaitseliidu tegevliikmaga läbitud vastav väljaõpe, mis võimaldab korrarikkkumiste kõrvaldamisel ja ohtude tõrjumisel valida isikute põhiõigustesse sekkumisel sobiv taktika ja rakendada proportsionaalselt vahetu sunni vahendeid ning eesmärgpäraseid korrakaitsemeetmeid.

Kui puuduvad sisulised nõuded väljaõppele, mis näeksid ette nõuded nii turvataktikalisele käitumisele kui ka korrakaitseõiguse põhimõtete ja korrakaitsemeetmete tundmisele, on risk võimuliialduseks suur ja see paneb kaitsevälalase põhjendamatult pingelisse olukorda, kus tal tuleb silmitsi seista juhtumitega, mille lahendamiseks tal puudub erialane väljaõpe, teadmised ning oskused.

Väljaõpe on seda olulisem, et tegevus avaliku korra tagamisel erineb jõu kasutamisest riigi sõjaliseks kaitsmiseks. Kui korrakaitseülesande täitmisel kehtib range seotus proportsionaalsuse põhimõttega KorS-i § 7 tähenduses, siis sõjalises tegevuses tulenevad vastast kahjustava tegevuse piirangud eelkõige rahvusvahelisest sõjaõigusest ning need ei pruugi haldusõigusliku proportsionaalsuse põhimõttega täielikult katuda (Laaring *et al.*, 2017, lk 68–69).

Korrakaitse seaduse § 16² lõike 1 järgi allutatakse avaliku korra kaitsesse kaasatud Kaitseväge või Kaitseliidu üksus Vabariigi Valitsuse määratud ametiisikule. Õiguslikult ei ole reguleeritud, millise täitevvõimu esindaja võib olla määratud ametiisikuks. See küsimus on Vabariigi Valitsuse määra. Autor on seisukohal, et seaduses on vajalik sätestada norm, mis välistaks võimaluse allutada Kaitseväge või Kaitseliitu ametiisikule, kes kuulub relvajõu koosseisu. Kui seaduse tasandil puudub vastav keelav õigusnorm, siis ei saa välistada võimalust, et Vabariigi Valitsus võib määrata relvajõu liikme

kriisi lahendavaks ametiisikuks, millega võib kaasneda võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõtte rikkumine. Nimetatud põhimõtte ei luba ühegi institutsiooni ega isiku kätte liialt suure võimutäiuse koondumist. Viimane võib eriti ohtlikuks kujuneda kriisiolukorras, mil ka avalikkus võib otsustajatelt nõuda näiteks põhiõigusi eiravat tegutsemist (Madise *et al.*, 2020). Vabariigi Valitsuse seaduse § 66 lg 1 järgi on riigi sisejulgeoleku ja avaliku korraga seotud küsimused siseministeeriumi valitsemisala ülesandeks.

Kehtivas õiguses on nii Kaitseväe kui ka Kaitseliidu korrakaitse ülesanded sätestatud selliselt, et on eristatud vahetu sunni kohaldamise õigusega ja vahetu sunni õigusega kasutamist. Vahetu sund on korrakaitse seaduse § 74 lg 1 kohaselt füüsilise isiku, looma või asja mõjutamine füüsilise jõu, erivahendi, relva või lahingumoonaga (Korrakaitse seadus, 2011). Seejuures tuleb arvestada, et korrakaitseorgan võib kasutada ainult talle seadusega lubatud vahetu sunni vahendeid, seega on vahetu sunni vahenditeks ainult sellised füüsiliseks mõjutamiseks ette nähtud vahendid, mis on eriseaduses otseselt loetletud (Riigikogu, 2013).

Kaitseväelane võib korrakaitse ülesannete täitmisel kasutada erivahenditena käeraudu, teenistuskoera, sidumisvahendit ja rahustussärki (Kaitseväe korralduse seadus, 2008, § 49 lg 3) ning relvadena on kaitseväelasele lubatud külmrelv, gaasirelv ja tulirelv (Kaitseväe korralduse seadus, 2008, § 49 lg 4) ja sõjaväerelv (Korrakaitse seadus, 2011, § 16² lg 5). Lisaks on sätestatud kaitseväelasele lubatud enesekaitsevahendid, milleks on soomus- ja muu kuulikindel vest; soomus- või muu löögikindel kilp; tehniline tõke, sealhulgas piirdetara ja muu kaitsevahend, mida ei kasutata aktiivseks kaitseks, kaasa arvatud tulekindel eriietus ja sööbivate ainete eest kaitsev näokate (Kaitseminister, 2008).

Kaitseliidu seaduse § 73 lg 1 järgi on vahetu sund füüsilise isiku, looma või asja mõjutamine füüsilise jõu või tuli-, külm- või gaasirelva või enesekaitsevahendiga (Kaitseliidu seadus, 2013). Erivahenditena võib Kaitseliidu liige Kaitseliidu seaduse § 40 lg 2 järgi kasutada käeraudu, sidumisvahendit ja teenistuskoera. Sarnaselt kaitseväelasega on Kaitseliidu tegevliikmel õigus kasutada sõjaväerelva, kui ta kaasatakse avaliku korra kaitseks (Korrakaitse seadus, 2011, § 16² lg 5).

Kaitseväe või Kaitseliidu kaasamise avaliku korra kaitseks otsustab korraldusega Vabariigi Valitsus Vabariigi Presidendi nõusolekul (Korrakaitse seadus, 2011, § 16¹ lg 2). Ülesanded, kus Kaitseväge või Kaitseliitu võib kaasata vahetu sunni kohaldamise õigusega avaliku korra kaitseks, on:

1. Terrorikuriteo (Karistus seadustik, 2001, § 237), rahvusvaheliselt kaitstud isiku elu või tervise vastu suunatud ründe (Karistus seadustik, 2001, § 246), omavo-

- lilise sissetungi ja lahkumismõude täitmata jätmise (Karistusseadustik, 2001, § 266) ennetamiseks või tõkestamiseks. Samuti riigikaitseobjektivastase ründe ennetamiseks või tõkestamiseks, riigipiiri või ajutise kontrolljoone ebaseadusliku ületamise ennetamiseks ja tõkestamiseks, sealhulgas riigipiiri ületamise ajutise piiramise või peatamise korral ning sisepiiril piirikontrolli ja riigipiiri valvamise kehtestamise korral (Korraldusseadus, 2011, § 16¹lg 1 p-d 1–3, § 16²lg 5).
2. Avaliku võimu organi ja riigikaitseobjekti vastu suunatud ründe ärahoidmiseks ja tõkestamiseks; vägivallega seotud kollektiivsest surveaktsioonist või vägivallega seotud ulatuslikust isikugruppide vahelisest konfliktist tuleneva ebaseadusliku tegevuse ja Eesti Vabariigi mõne paikkonna vägivaldse isoleerimisega seotud ebaseadusliku tegevuse ning vägivallega seotud massilise korratuse tõkestamiseks (Erakorralise seisukorra seadus, 1996, § 15 lg 1 p-d 1–4, § 15¹lg 4).
 3. Liikluse korraldamiseks eriolukorra ajal ja turvalisuse tagamiseks eriolukorra piirkonnas (Hädaolukorra seadus, 2017, § 34 lg 1 p 2, § 35 lg 4).

Vahetu sunni kasutamise õigus on Kaitseväel ka siis, kui ta tegutseb edasilükkamatu pädevusega Eesti merealal ja väikesaartel. Tegemist on juhtudega, kus Politsei- ja Piirivalveamet ei või või ei saa õigel ajal Eesti merealal või väikesaarel tõrjuda ohtu inimese elule või tervisele (Kaitseväe korralduse seadus, 2008, § 3¹). Eelnõu seletuskirja järgi on Kaitseväe edasilükkamatut pädevust vaja seoses sellega, et Kaitseväe laev võib ohu või korrarikkumise korral olla lähim reageerimisvõimeline veesõiduk. Riikliku järelevalve meetmete ja vahetu sunni kohaldamisele rakendub korraldusseaduse vastav osa, sealhulgas riikliku järelevalve teostamise põhimõtted, nagu proportsionaalsuse põhimõtte, otstarbekuse põhimõtte, õiguskaitsuse ja inimväärikuse tagamise põhimõtte ja korralduseorganite koostöö põhimõtte ning haldusmenetluse põhimõtted (Riigikogu, 2022).

Vahetu sunni kasutamise õigust ei ole Kaitseväel ja Kaitseväelise karistusseadustiku 9., 12., 13., 16., 17., 21. ja 22. peatükis sätestatud süütegude ennetamisel; otsingutööde tegemisel maismaal lennuõnnetuse korral; piirivalve valdkonna asjade korraldamisel ja kõrgete ametiisikute kaitsmisel ning PPA peadirektori määratud objektide valvamisel (Kaitseväe korralduse seadus, § 3 lg 1²). Samuti Kaitseväel, kui ta osaleb päästesündmuste lahendamises (Kaitseväe seadus, 2013, § 4 lg 2 p 1).

2. JÕU KASUTAMISE REEGLITE OLEMUS JA KEHTESTAMINE

2.1. Jõu kasutamise reeglite olemus ja kehtestamine *de lege lata*

Kehtiva õiguse kohaselt on jõu kasutamine Kaitseväe poolt füüsilise jõu, erivahendi, relva või lahingutehnika kasutamine eesmärgiga kaitsta riiki sõjaliselt, osaleda rahvusvahelises sõjalises koostöös või täita Kaitseväe korralduse seaduse §-s 49 nimetatud muid ülesandeid. Muud ülesanded hõlmavad olukordi, kus Kaitsevägi on kaasatud politseile ette nähtud vahetu sunni kohaldamise õigusega riigikaitseobjekti vastase ründe, riigipiiri või ajutise kontrolljoone ebaseadusliku ületamise ning kuritegude ennetamise ja tõkestamise, samuti erakorralise seisukorra lahendamisse ning liikluse korraldamisse ja turvalisuse tagamisse eriolukorra piirkonnas (Kaitseväe korralduse seadus, 2008, § 49 lg 1). Kaitseväele jõu kasutamise korra kehtestamise pädevus kuulub kaitseministrile. Jõu kasutamise korra kehtestamise ettepaneku võib teha Kaitseväe juhataja. Jõu kasutamise korra alusel või selles sätestatud juhtudel võib Kaitseväe juhataja või muu volitatud ülem anda täpsemaid juhiseid (Kaitseväe korralduse seadus, 2008, § 44 lg 2).

Kehtivas õiguses ei ole üheselt selge, mida jõu kasutamise reeglid endast õiguslikult kujutavad. Jõu kasutamise reeglitel puudub legaldefiniitsioon.

Jõu kasutamise reeglite (ingl *rules of engagement*) mõiste on mitmetähenduslik. Mõiste tähenduse avamisel on vajalik eristada relvajõududele kehtestatavaid jõu kasutamise reegleid rahvusvahelises sõjaõiguses ja siseriiklikus õiguses.

Kui Eesti kaitseväelased osalevad rahvusvahelistel sõjalistel operatsioonidel, siis lähitutakse jõu kasutamisel Kaitseväe korralduse seaduse § 44 lg 3 kohaselt asjaomase välisriigi, rahvusvahelise organisatsiooni ja kaitseministri kehtestatud jõu kasutamise korrast. Näiteks NATO rahvusvahelistel operatsioonidel juhitudakse jõu kasutamise reeglite väljatöötamisel NATO dokumendist „MC 362/2 NATO Rules of Engagement 2019“ ja Kaitseväe korralduse seaduse § 48 lg 1 p-des 1–3 ning §-s 44 sätestatust.

Igasugused reeglid on olemuselt käitumuslikud juhised. Asutuse sees kehtestatavatel reeglitel võib olla mitu eesmärki. Nad võivad täpsustada ja selgitada seaduses olevaid üldiseid põhimõisteid, et tagada seaduse ühetaoline rakendamine. Samuti võivad reeglid näha ette piiranguid, millest normi adressaadid peavad juhinduma. Jõu kasutamise reeglitel, mis on suunatud relvajõududele, kuid mille rakendamine mõjutab haldusväliseid inimesi, konkreetsemalt nii avaliku korra eest vastutavaid kui ka kõrvalisi isikuid, on haldusest väljapoole ulatuv mõju.

Jõu kasutamise reeglite tähendust on autori arvates kõige paremini selgitanud mainekas sõjaväeõiguse asjatundja Peter Rowe, kelle seisukoha järgi on reeglid oma olemuselt ülimald käsud, mille staatus ei saa erineda suulisest sõjaväekäsust, mille annab

relvajõudude liikmele ülem. Rowe' järgi tehakse need „sõjaväelised käsud“ relvajõudude liikmetele teatavaks enne, kui nad lähevad täitma määratud ülesandeid, ning nad ei ole samatähenduslikud seadustega, mis prevaleerivad reeglite ees. Sellised käsud võivad oluliselt rohkem näha ette kitsendusi, kui on sätestatud seaduses (Rowe, 2007, p 3). Rowe' käsitlusest järeldub, et välja töötatud jõu kasutamise reeglid on kõrgemateks käitumisjuhisteks, millel on normatiivne tähendus. Autori arvates sarnanevad jõu kasutamise reeglid oma normatiivselt toimelt haldusaktiga, konkreetsemalt halduseeskirjadega. Ametiasutuses välja töötatud jõu kasutamise reeglitel on õiguslik iseloom ja neil esinevad haldusaktile vastavad tunnused. Merusk ja Koolmeister (1995, lk 88–89 ref *Verwaltungsverfahrensgesetz*, 1992, s. 100) toovad välja, et Saksa õiguses on haldusakt iga korraldus, otsus või muu pretseptiivne abinõu, mida ametiasutus võtab tarvitusele üksikujuhtumi reguleerimiseks avaliku õiguse valdkonnas ja mille vahetu õigustoime on suunatud välja. Tuntud Saksa emeriitprofessor Hartmut Maureri järgi on halduseeskirjad ametiasutuse üldised korraldused talle alluvatele ametiasutustele või ülemuse korraldused talle alluvatele töötajatele. Halduseeskirjad on õiguslikud regulatsioonid, mis kvalifitseeruvad halduse siseõiguslikeks normideks, kuid see ei välista seda, et teatud juhtudel on neil vahetu mõju välisõiguslikule suhtele riik-üksikisik ja sellisena omavad nad välismõju (Maurer, 2004, lk 408–409). Vaieldamatult mõjutab relvajõudude liikmete tegevus halduseväliseid isikuid. Korrakaitse sündmuse lahendamisel esindavad suhetes riik-üksikisik riiki ühelt poolt relvajõud ja teiselt poolt üksikisik, kellele relvajõudude tegevus korrakaitse sündmuse lahendamisel on suunatud. Seetõttu võib ametiasutuse kehtestatavoid jõu kasutamise reegleid pidada haldusväliseks dokumendiks.

Kui Kaitseväe puhul võib jõu kasutamise korra kehtestada käskkirjaga kaitseminister (Kaitseväe korralduse seadus, 2008, § 44 lg 2), siis Kaitsealiidu seadus reguleerib vahetu sunni kasutamist (Kaitsealiidu seadus, 2013, § 73) ja ei näe ette eraldi jõu kasutamise korra kehtestamist olukordadeks, kui Kaitsealiit on kaasatud avaliku korra kaitseks. Samas on Kaitsealiit avaldanud maakaitse käsiraamatu (Kaitsealiit, 2021), mis on meetodiline väljaõppe juhendmaterjal Kaitsealiidu allüksustele maakaitse ülesannetes. Nimetatud käsiraamatu peatükis 5.6 võib leida juhiseid, kuidas käsitleda korrarikkujaid ja millised on lubatud jõukasutusreeglid tsiviilisikute vastu. Vaieldamatult täidab juhendmaterjal tänuväärset eesmärki, aidates Kaitsealiidu liikmetel käituda sündmuse lahendamisel ühetaoliselt. Kahjuks esineb käsiraamatus eksimusi korrakaitse seaduse regulatsiooni vastu. Peatükis 5.6 „Korrarikkujate käsitlemine“ on kirjas, et „Korrakaitse seaduse alusel on Kaitsealiidu liikmel alati õigus kahtlane isik peatada ja teda käsitleda. Kui on põhjendatud kahtlus, et isik on vahetult toime pannud korrarikkumise või võib kavatseda seda sooritada, tuleb ta kinni pidada, teostada läbiotsimine“. Selline seisukoht ei ole kooskõlas korrakaitse seaduse § 16² lg-ga 4¹, kuna

Kaitseliidu liikmel ei ole alati õigust isikuid peatada ja küsitleda. Korrakaitseaduse § 16² lg 4¹ järgi võib Kaitseliidu tegevliige, kes on kaasatud Vabariigi Valitsuse korraldusega avaliku korra kaitseks, kohaldada korrakaitsete erimeetmeid, nagu küsitlemist (Korrakaitseadus, 2011, § 30), isiku läbivaatust (Korrakaitseadus, 2011, § 48), isiku kinnipidamist (Korrakaitseadus, 2011, § 46), ainult politsei korraldusel ja selgelt seaduses toodud alustel. Samuti ei saa nõustuda soovitusel alati kinni pidada isik, kes on toime pannud korrariikkumise või kavatses seda teha. Korrariikkumine on korrakaitseaduse § 5 lg 1 järgi avaliku korra kaitsealas oleva õigusnormi või isiku subjektiivse õiguse rikkumine või õigushüve kahjustamine. Kui näiteks täisealised isikud joovad pargis õlut, siis on tegemist küll korrariikkumisega korrakaitseaduse § 55 lg 2 tähenduses, mis keelab avalikus kohas alkoholi tarvitada, kuid isikute kinnipidamiseks ja nende läbivaatuseks õiguslikku alust ei ole. Samuti esineb eksimusi õiguslike terminite osas. Kaitseliidu tegevliige võib korrakaitseaduse alusel ja korras teostada isiku ja vallasasja läbivaatust, mitte läbiotsimist, mida teostatakse süüteo menetluses ja mille kohaldamise õigust Kaitseliidu liikmel ei ole. Lisaks soovib autor juhtida tähelepanu maakaitse käsiraamatu peatüki 5.6 kokkuvõttes toodud eksimusele. Turvakontroll ei ole läbiotsimise liik, vaid korrakaitse erimeede, mida võib rakendada ainult korrakaitseaduse §-s 47 toodud alustel.

Käsiraamatus on korrariikkujaid defineeritud kui „tsiviilisikuid, kes käituvad ründavalt, provotseerivalt, on sooritanud või tõenäoliselt on sooritamas korrariikkumist või kuritegu“. Korrakaitseaduse järgi vastutab korrariikkumise eest avaliku korra eest vastutav isik (Korrakaitseadus, 2011, § 15 lg 1), kes on põhjastanud ohukahtluse või ohu, rikub avalikku korda või on põhjastanud sellise olukorra tekkimise võimaluse, mille realiseerumisel tekib oht või ohukahtlus. Käsiraamatus kirjeldatud korrariikkuja ei vastaks korrakaitseaduses defineeritud avaliku korra eest vastutavale isikule. Väga oluline on, et relvajõudude liikmed tunneksid korrakaitseõiguse põhimõisteid, et täita ülesandeid, millesse neid võidakse kaasata. See peaks olema väljaõppe lahutamatu osa. Autor soovib rõhutada, et eelkõige on seadusandjal kohustus reguleerida ja täpsustada väljaõppele esitatavaid nõudeid relvajõududele, mis seonduvad nende kaasamisega avaliku korra kaitseks. Hetkel on väljaõppe nõue üldsõnaline, see aga võib paratamatult tekitada küsitavusi õiguse rakendamise osas.

2.2. Jõu kasutamise reeglite kehtestamine *de lege ferenda*

Saksa õiguses valitseb seisukoht, et „kui üks asutus kindlaid ülesandeid ise täita ei saa või ei tohi, tuleb kõne alla täiteabi, mis on piiritletud vahetu sunni osutamisega. Selle läbi piiratakse põhiõigusi ning seetõttu on seadusereservatsiooni nõude kohaselt vajalik õiguslikku alust“ (Zähle, 2014, s. 315). Põhiseaduse § 3 lg 1 esimesest lausest

tuleneb parlamendireservatsiooni põhimõte, mille kohaselt on täitevvõimu sekumine põhiõigustesse lubatud üksnes seaduses sätestatud ja põhiseadusega kooskõlas oleva delegatsiooninormi (määrusandlusvolituse) alusel. Põhiseaduse § 11 põhimõttest, mille järgi tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega ning piirangud peavad olema vajalikud, tuleneb, et vajalikud piirangud peaksid selgelt normdokumentides kajastuma, et need oleksid arusaadavad nii rakendajale kui adreessaadile (Merusk & Narits, 1998, lk 190). Ka Maruste (2004, lk 290) on seisukohal, et „seadused jm õigusaktid peavad olema sõnastatud selgelt ja arusaadavalt ning olema piisavalt ammendavad ja täpsed, et igaühel oleks võimalik mõista regulatsiooni ning selle kohaselt seada oma käitumine.“ Eeltoodud seisukohti toetab ka Riigikohtu praktika, milles Riigikohus on leidnud, et „ebapiisav regulatsioon põhiõiguste ja vabaduste piirangute kehtestamisel ei kaitse igaüht riigivõimu omavoli eest“ (Õiguskantsleri põhiseaduse § 142 lg 2 korras esitatud ettepaneku tunnistada põhiseaduse § 152 lg 2 alusel Eesti Vabariigi politseiseaduse muutmise ja täiendamise seaduse II osa lg 4 kehtetuks läbivaatamine, 1994).

Kui Vabariigi Valitsus otsustab Vabariigi Presidendi nõusolekul kaasata Kaitseväge või Kaitseliitu avaliku korra kaitseks vahetu sunni kasutamise õigusega (Korraldusseadus, 2011, § 16¹ lg 2), siis on vajalik, et Vabariigi Valitsus näeb ette ka vastavad reeglid lubatud jõu, sealhulgas surmava jõu kasutamiseks. Täpsed ja selged reeglid aitavad tagada, et relvajõud ei kasutaks vahendeid, mis ei ole poliitiliste ja õiguslike eesmärkidega kooskõlas. Eriti olulised on need olukorrad, millega kaasneb isikute põhiõiguste piiramine. Näiteks kui riigis on välja kuulutatud erakorraline seisukord, siis peab selle lahendamise kaasatud relvajõudude liikmetel olema teada, milliseid menetluslikke toiminguid on vajalik teostada liikumispiirangut rikkunud isikutega (kellele ja kuidas toimub näiteks alaealise üleandmine ja kuidas toimub meetme dokumenteerimine).

Kehtivas õiguses ei ole antud Vabariigi Valitsusele volitust relvajõududele jõu kasutamise reeglite kehtestamiseks. Korraldusseaduse § 16¹ lg 6 järgi märgitakse Vabariigi Valitsuse korraldusse ülesanne, mille täitmiseks Kaitseväge või Kaitseliitu kaasatakse; ülesande täitmisel osalevate kaitseväelaste või Kaitseliidu tegevliikmete arv või selle ülempiir; kaasamise tähtaeg; territoorium, kus Kaitseväge või Kaitseliit ülesannet täidab; ametiisik, kellele kaitseväelased või Kaitseliidu tegevliikmed allutatakse ning vajaduse korral muud tingimused (Korraldusseadus, 2011). Tegemist on avatud loeteluga, milles võib Vabariigi Valitsus vajadusel nimetada ka muid tingimusi. See, kas muude tingimustena saab mõelda avaliku korra kaitseks kaasatud relvajõududele ette nähtud piirangute kehtestamise võimalust, on õiguslikult kaheldav. Seda seetõttu, et jõu kasutamise kaasneb isikute põhiõiguste piiramine ning nende kehtestamine vajab õigus-

likku alust. Relvajõududele suunatud jõu kasutamist reguleerivad piirangud ei saaks seetõttu olla muudeks tingimusteks, mida korraldusse märkida. Riigikohus on rõhutanud põhimõtet, et PS § 3 lg 1 esimesest lausest ja §-st 11 tulenevalt tohib intensiivseid põhiõiguste ja -vabaduste piiranguid kehtestada ainult seadusjärgse õigusaktiga (Sten Lieberti kaebus Tallinna Linnavalitsuse 15. septembri 2004. a korralduse nr 1799-k tühistamiseks, 2007, p 22) ning seejuures peab volitusnormi reguleerimisala olema täpselt määratletud ning sellest peab nähtuma haldustegevuse sisu, ulatus ja maht (Vjatšeslav Julini kaebus Tartu Vangla toimingute õigusvastasuse tuvastamiseks, 2009, p 14). Mida intensiivsemalt isiku põhiõigust riivatakse, seda täpsem peab olema selliseks riiveks alust andev regulatsioon (JCDecaux Eesti OÜ, Clear Channel Estonia OÜ, Neste Eesti AS-i ja Selver AS-i kaebus Pärnu Linnavalitsuse 29. augusti 2014. a otsuste tühistamiseks ning Pärnu Linnavalitsusele ettekirjutuse tegemiseks 27. juuni 2014. a ja 30. juuli 2014. a tagastusnõuete täitmiseks, 2017, p 38).

Korralduse § 16² lg 4¹ lubab korraldusse kaasatud kaitsevälasel või Kaitseliidu tegevliikmel kohaldada nii üldmeetmena ettekirjutust kui ka erimeetmeid politsei korraldusel, näiteks küsitlemist, isikusamasuse tuvastamist, alkoholihoobe kontrollimist ja tuvastamist, isiku kinnipidamist, turvakontrolli ja isiku läbivaatuse tegemist. Vältimaks ohtu isikute põhiõiguste rikkumisele, peab nii tsiviilvõimu esindajal kui ka relvajõudude liikmetel olema teada, millistel tingimustel ja kuidas on lubatud vahetut sundi kasutada juhtudel, kui eelnimetatud erimeetmete kohaldamise tagamise eesmärgil on vajalik rakendada vahetut sundi (füüsilist jõudu, erivahendeid või relva). Täpsemalt on vajalik näha reeglitega ette, kuidas ja millistel tingimustel on korrariikujate suhtes lubatud vahetut sundi rakendada. Euroopa Inimõiguste Kohus on öelnud, et liikmesriikidel on kohustus kehtestada õiguslik raamistik, milles määratletakse ametiisikutele selged õiguslikud alused jõu, sealhulgas potentsiaalselt surmava jõu, kasutamiseks (Putintseva vs. Venemaa, 2012, punktid 64 ja 72). Vahetut sundi võib kohaldada ilma eelneva kohustava haldusaktita olukordades, kus esineb vahetu kõrgendatud ohu tõrjumise või korrariikumise kõrvaldamise kiire vajadus (Korralduseadus, 2011, § 76 lg 2). Näiteks kui isik üritab end relvast maha lasta, on lubatud isiku suhtes kasutada jõudu või erivahendina käeraudu ilma eelneva ettekirjutuseta (edasilükkamatu korralduseta). Olukorras, kus inimeste elu ei ole ohus või sündmus ei eelda kiiret sekkumist, on ettekirjutuse tegemine avaliku korra eest vastutavale isikule nõutav enne, kui tema suhtes vahetut sundi kohaldatakse. Näiteks kui isik rikub viibimiskeeldu sellega, et siseneb hoonesse, kuhu on keelatud minna, siis enne tema mõjutamist füüsilise jõuga on vajalik talle teha ettekirjutus, kohustades teda hoonest vabatahtlikult lahkuma.

Seadusandja peab tagama, et vahetu sunni rakendamise reeglites ei esineks põhjendamatu erinevusi, mis võivad viia sarnases olukorras olevate inimeste põhjendama-

tult ebavõrdse kohtlemiseni nende õigusi nii oluliselt piiravas haldustegevuse valdkonnas. See ei tähenda, et erivaldkondades ei võiks vahetu sunni vahendid ja sunni kasutamise alused ning kord erineda üldkorrast, need erinevused peavad aga olema mõistlikult põhjendatavad. Vastupidine võib tähendada nii põhiseaduse § 12 lg-st 1 kui ka §-st 14 tulenevate kohustuste rikkumist (Laaring, 2010).

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 3 järgi ei või kedagi alandavalt kohelda ega karistada (Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, 2010). Korrakaitsetesse kaasatud relvajõududele kehtestatakse jõe kasutamise reeglid, mis on oma olemuselt käitumisjuhised, võivad lisaks lubatud jõe kasutamise piirangutele anda ka täpsustavaid juhiseid, kuidas relvajõududele lubatud korrakaitsetelisi meetmeid vajadusel rakendada, eesmärgiga hoida ära inimõiguste võimalikke rikkumisi. Näiteks võivad reeglid näha ette juhised, kuidas isikuid kinni pidada või läbi otsida. Läbiotsimisel on oht alandada isikute inimväärkust ja selle ärarahoidmiseks võib juhises selgelt olla kirjas, et isiku läbivaatusel ei tohi teda võtta täiesti alasti, isik peab jääma poolenisti riieteta (Wainwright vs. Ühendkuningriik, 2006).

Kehtiv õigus näeb ette, et relvajõudude liige võib korrakaitseteseaduse § 16² lg 4¹ järgi kohaldada erimeetmeid politsei korraldusel. See, kas politsei peab sel juhul olema füüsiliselt kohapeal või saab lugeda nõude täidetuks ka juhul, kui vastav korraldus antakse läbi juhtimiskeskuse, on seaduses täpsustamata. Ka seletuskiri ei anna selgust, kuidas nõuet täita (Riigikogu, 2020). Ei saa välistada olukordi, kus relvajõudude liikmed täidavad korrakaitsetelisi ülesandeid iseseisvalt, ilma et politseiametnik oleks füüsiliselt kõrval. Näiteks kui erakorralise seisukorra ajal tänaval patrullivad relvajõudude liikmed märkavad vandaalitsemist, siis võib relvajõudude liige kehtiva õiguse järgi korrarikkujaid näiteks kinni pidada üksnes politsei korraldusel. Aegkriitilistes olukordades võib selline seaduses toodud kitsendus takistada ülesandeid efektiivselt täitmast. Korralduse saamine võib võtta aega ja selle saamisele kulunud aja jooksul võivad korrarikkujad põgeneda.

Sündmuse lahendamisel on oluline, et nii kaasatud relvajõudude liige kui ka sündmust juhtiv politseiametnik rakendaksid õigust sarnaselt. Abipolitseiniku seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirjast võib lugeda, et „Vabariigi Valitsusel on õigus piirata Kaitseväe ja Kaitsealiidu poolt kaasumise ajal kasutatavaid erimeetmeid. Sellest tulenevalt peab Kaitseväe ja Kaitsealiidu kaasumise ettepaneku teinud asutus ettepanekus kirjeldama, milliseid korrakaitseteseaduse erimeetmeid on Kaitsealiidule ja Kaitseväele vajalik võimaldada, et täita neile kaasamise otsusega pandavat ülesannet.“ (Riigikogu, 2020). Autor on seisukohal, et erimeetmete rakendamisele piirangute seadmine võib takistada selle eesmärgi täitmist, milleks relvajõude kaasatakse. Sündmused, mis eeldavad riigi reageerimist, võivad eskaleeruda või ka

laheneda, ilma et riik nendesse sekkuks. Ei ole võimalik tulevikku suunavalt ette näha meetmeid, mida kasutada, kuna korrakaitseaduse otstarbekuse põhimõtte kohustab meetmeid rakendama proportsionaalselt, paindlikult ja eesmärgipäraselt, lähtudes hetkeolukorrast.

Autor on seisukohal, et kui Kaitsevägi ja Kaitseliit kaasatakse vahetu sunni kasutamise õigusega täitma korrakaitsealist ülesannet, siis on vajalik kehtestada sündmuse lahendamiseks reeglid, mida relvajõud peavad järgima. Jõu kasutamise reeglite eesmärk on näha ette vajalikud piirangud vahetu sunni kasutamisele, et vältida mittevajaliku kahju tekkimise riski ning luua selgus lubatud jõu kasutamises.

Kui Kaitsevägi või Kaitseliit kaasatakse avaliku korra kaitseks, näiteks turvalisuse tagamiseks erakorralise seisukorra ajal või riigipiiri kaitseks, peab nii tsiviilvõimu esindajal kui ka kaitsejõu liikmetel olema teada, millistel tingimustel ja kuidas on lubatud vahetut sündi kasutada. Täpsed ja selged jõu kasutamise reeglid aitavad tagada, et relvajõud ei kasuta vahendeid, mis ei ole poliitiliste ja õiguslike eesmärkidega kooskõlas. Eriti olulised on need olukordades, kus näiteks rahvarahutused võivad eskaleeruda ning inimesed hukkuda. Samuti on vajalik anda selgeid juhiseid, kuidas ja millistel tingimustel on lubatud jõu või muu vahetu sunni vahendi kasutamine subjekti erisustega isikute suhtes, näiteks alaealiste puhul. Kõik küsimused, mis seonduvad lubatavate erivahendite, relvatüüpide, korrarikkujate üleandmisega politseile, enesekaitseõiguse teostamisega jms, vajavad konflikti efektiivse lahendamise seisukohalt selget piiritlemist.

Selged jõu kasutamise reeglid aitavad kaitseväelasel ja Kaitseliidu tegevliikmel saada teavet vahetu sunni kasutamise piirangutest, mis võivad olla oma olemuselt kitsamad kui seaduses toodud vahetu sunni regulatsioon. Olles oma olemuselt ülimuslikud käitumisreeglid, annavad jõu kasutamise reeglites toodud piirangud relvajõudude liikmetele kindluse, hoidmaks ära ülemäärase jõu kasutamise ning aitamaks täita poliitilisi eesmärke, milleks on rahu ja julgeoleku tagamine.

KOKKUVÕTE

Kehtivas õiguses ei ole õigusselgelt reguleeritud haldusõiguslik jõu kasutamine juhitudel, kui Kaitsevägi ja Kaitseliit on kaasatud Vabariigi Valitsuse korraldusega avaliku korra tagamisele vahetu sunni kasutamise õigusega. Kaitseväe korralduse seaduse § 44 lg 2 alusel võib kaitseminister kehtestada Kaitseväele jõu kasutamise reeglid, kaasa arvatud vahetu sunni puhul. See on kaitseministri kaalutusõiguse alusel tehtav otsus. Samas on kaitseväelased, kes on osalenud rahvusvahelistel sõjalistel operatsioonidel, harjunud järgima jõu kasutuse reegleid, mille on kehtestanud vastav orga-

nisatsioon, kelle egiidi all osaletakse. Kui relvajõudude liige on kaasatud avaliku korra kaitseks, vajab ta selgeid ja täpseid juhiseid tegutsemaks siseriikliku julgeolekukriisi või sündmuse lahendamisel. Selgus normide rakendamise osas on kooskõlas õigusselguse põhimõttega, kuna selgelt reguleeritud ja põhjendatud jõu kasutamise tingimused aitavad ära hoida võimu omavoli. Selgus jõu kasutamise lubatavuses, sealhulgas jõu kasutamise piirangutes, annab nii tsiviil- kui ka militaarjuhtkonnale kindluse, et relvajõud ei rakenda jõudu ulatuses, mis võib ohustada riiklikult soovitud eesmärki või põhjustada isikute põhiõiguste rikkumisi.

Praktilisest küljest aitavad kehtestatavad reeglid tagada ühetaolisust seaduses toodud mõistete rakendamisel. Relvajõudude liikmetel peab olema selgus kehtestavate piirangute osas. Relvajõudude liige peab järgima vahetu sunni ja surmava jõu kasutamise reegleid ning surmavat jõudu kasutama *ultima ratio* põhimõttel sarnaselt politseiga. Samas on politsei ja relvajõudude liikme väljaõpe surmava jõu kasutamise osas erinev. Relvajõudude liikmed võivad tunnetada ohtu endale ja oma kaaslastele erinevalt oma sõjalise väljaõppe või rahvusvahelistelt operatsioonidelt saadud kogemuste tõttu ning kasutada surmavat jõudu kiiremini kui politsei. Näiteks kui kaitseväelasele on juba kogemus, et tsiviilriietes isikud on loopinud lõhkekehi, siis tõenäoliselt laseb relvajõudude liige heiteks valmistajat enne, kui too jõuab kahtlase eseme heita. Seetõttu peavad kehtestatavad jõu kasutamise reeglid, mis võimaldavad põhiõigusi piirata, olema selged, detailsed ning nägema ette inimeste õiguste piiramise ulatuse ja tingimused. Samuti on vajalik anda selgeid juhiseid, kuidas ja millistel tingimustel on lubatud jõu või muu vahetu sunni vahendi kasutamine subjekti erisustega isikute suhtes; näiteks, kuidas toimub alaealise üleandmine pädevale isikule (vanem, turvakodu). Kõik küsimused, mis seonduvad lubatavate vahetu sunni vahendite nagu erivahendite, relva tüüpide, korrariikujate üleandmisega politseile jms, vajavad konflikti efektiivse lahendamise seisukohalt selget piiritlemist.

SILVA KIRSIMÄGI

Sisekaitseakadeemia, Politsei- ja Piirivalvekolledži korrakaitse õppetooli lektor

E-post: silva.kirsimagi@sisekaitse.ee

Silva Kirsimägi omandas magistrakraadi õigusteaduses 2010. aastal. Enne tööle asumist Sisekaitseakadeemiasse 2011. aastal on Kirsimägi töötanud Kaitseministeeriumis ja Siseministeeriumis õigusnõunikuna. Lisaks tööle Sisekaitseakadeemias on Silva Kirsimägi Kaitseväe liige.

KASUTATUD ALLIKAD

- Creveld, M., 2006. *Sõja tulevik*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Erakorralise seisukorra seadus* (1996) RT I, 14.03.2023, 24.
- Hädaolukorra seadus* (2017) RT I, 09.08.2022, 25.
- Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon* (2010) RT II 2010, 14, 54.
- JCDecaux Eesti OÜ, Clear Channel Estonia OÜ, Neste Eesti AS-i ja Selver AS-i kaebus Pärnu Linnavalitsuse 29. augusti 2014. a otsuste tühistamiseks ning Pärnu Linnavalitsusele ettekirjutuse tegemiseks 27. juuni 2014. a ja 30. juuli 2014. a tagastusnõuete täitmiseks (2017), 3-3-1-48-16.
- Kaitseliidu seadus* (2013) RT I, 20.03.2013, 1.
- Kaitseliit, 2021. *Maakaitse käsiraamat*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.opiq.ee/kit/455/chapter/24840#s131134> [Kasutatud 22.05.2023].
- Kaitseminister, 2008. *Passiivse kaitse vahendite loetelu. Määrus*. RTL 2008, 88, 1242.
- Kaitseväge korralduse seadus* (2008) RT I, 18.06.2021, 7.
- Karistusseadustik* (2001) RT I, 28.04.2022, 27.
- Kask, O., Kirss, K., Kodar, E., Madise, L., Purtsak, K. & Gross, M., 2020. *Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://pohiseadus.ee/public/PSkomm2020.pdf> [Kasutatud 22.05.2023].
- Korrakaitse seadus* (2011) RT I, 06.08.2022, 16.
- Laaring, M. 2010. Vahetu sund kui haldussunnivahend politsei ja piirivalve seaduses ning korrakaitse seaduse eelnõus. *Juridica*, 8, lk 549–556.
- Laaring, M., Pars, S., Kranich, H., Nuka, E., Kiviste, J., Mikiver, M., Roosve, T. & Vanaisak, Ü., 2017. *Korrakaitse seadus. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Lõhmus, U., 2015. Põhiseaduslik õigusselguse põhimõte. *Õiguskeel*, 4, lk 1–4.
- Maruste, R., 2004. *Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse*. Tallinn: Juura.
- Maurer, H., 2004. *Haldusõigus. Üldosa*. Tallinn: Juura.
- Merusk, K. & Narits, R., 1998. *Eesti Konstitutsiooniõigusest*. Tallinn: Juura.
- Pilving, I., 2015. Ametiabi. *Juridica*, 3, lk 177–183.
- Putintseva vs. Venemaa* (2012), EIK 10.05.2012 otsus asjas nr 33498/04.
- Riigikogu, 2013. *Korrakaitse seaduse muutmise ja rakendamise eelnõu seletuskiri seisuga 22.04.2013*, nr 424 SE [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigikogu.ee/>

- tegevus/eelnoud/eelnou/2445bcfe-b04d-40c8-932e-db51253abea3 [Kasutatud 19.05.2023].
- Riigikogu, 2016. *Hädaolukorra seaduse eelnõu seletuskiri seisuga 04.04.2016*, nr 205 SE. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6e396188-c9c2-4673-9fb6-ad324ec9a36c> [Kasutatud 19.05.2023].
- Riigikogu, 2020. *Abipolitseiniku seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus (COVID-19 haigust põhjustava viiruse SARS-Cov-2 levikuga seotud meetmed) eelnõu seletuskiri*, nr 170 SE. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/000826a5-0c93-407c-9fab-f173221748b4> [Kasutatud 19.05.2023].
- Riigikogu, 2022. *Kaitseväe korralduse seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri seisuga 04.04.2022.*, nr 572 SE. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/13032f15-ab1b-48a9-892c-44badaf89859> [Kasutatud 22.05.2023].
- Rowe, P., 2007. *The rules of engagement in occupied territory: should they be published?* [Võrgumaterjal] Leitav: https://law.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0009/1683135/Rowe.pdf [Kasutatud 22.05.2023].
- Sten Lieberti kaebus Tallinna Linnavalitsuse 15. septembri 2004. a korralduse nr 1799-k tühistamiseks* (2007), 3-3-1-41-06.
- Vabariigi Presidendi taotluse tunnistada 8. novembril 1994. a vastu võetud Rahuaja riigikaitse seadus Põhiseadusega vastuolus olevaks läbivaatamine* (1994), III-4/1-11/94.
- Vabariigi Valitsus, 2015. *Kaitseväe ja Kaitseväe poliitsei ülesannete täitmise, päästesündmuse lahendamise ning eriolukorra tööde tegemise kaasamise kord*. Määrus. RT I, 21.07.2022, 2.
- Vabariigi Valitsuse seadus* (1995) RT I, 09.08.2022, 6.
- Verwaltungsverfahrensgesetz, 1992. Sartorius I Verfassungs- und Verwaltungsgesetze der Bundesrepublik Deutschland.*
- Vjatšeslav Julini kaebus Tartu Vangla toimingute õigusvastasuse tuvastamiseks* (2009), 3-3-1-63-09.
- Wainwright vs. Ühendkuningriik* (2006), EIK otsus 26.09.2006 asjas nr 12350/04.
- Õiguskantsleri põhiseaduse § 142 lg 2 korras esitatud ettepaneku tunnistada põhiseaduse § 152 lg 2 alusel Eesti Vabariigi poliitiseaduse muutmise ja täiendamise seaduse II osa lg 4 kehtetuks läbivaatamine* (1994), III-4/A-1/94.
- Zähle, K., 2014. *Originäre und übertragene Aufgaben der Polizei*. Jus: Juristische Schulung.

